

Základní pojmy psychologie osobnosti

4. přednáška

PhDr. Lenka Emrová, Ph.D.

Osobnost

- ▶ Je uspořádaný, organický celek, struktura složek, které mají různé funkce, ale nefungují izolovaně, ale systémově, integrovaně, ovlivňují se, podmiňují a tím se jejich fungování konkretizuje
- ▶ Individuální jednota vlastností a procesů
- ▶ Relativně stálá
- ▶ Projevuje se v interakci s okolím
- ▶ Neustále se vyvíjí na základě interakcí vrozeného a naučeného

Statika osobnosti - vlastnosti osobnosti (schopnosti, temperament, charakter)

Dynamika osobnosti - motivační vlastnosti - potřeby, hodnoty, zájmy, postoje

Osobnost

- Psychologové osobnosti se snaží
  - Popsat a vysvětlit individuální rozdíly mezi lidmi
  - Vytvořit integrovaný popis celé osobnosti

Chceme-li osobnost poznat, je nutné vědět

- Jak člověk vypadá - tělesná konstituce
- Jaká je jeho dynamika - temperament
- Co chce a nechce - zaměřenost - motivace
- Co umí a dovede - schopnosti, znalosti, dovednosti
- Jaký je, jakou má morálku - charakter
- Odkud a kam jde - životní dráha osobnosti
- Jak jsou složky uspořádány - integrita osobnosti

Psychické jevy - funkce lidské psychiky

Obecná psychologie

- Vymezuje předmět
- Poskytuje základní pojmový aparát
- Vymezuje základní pojmy

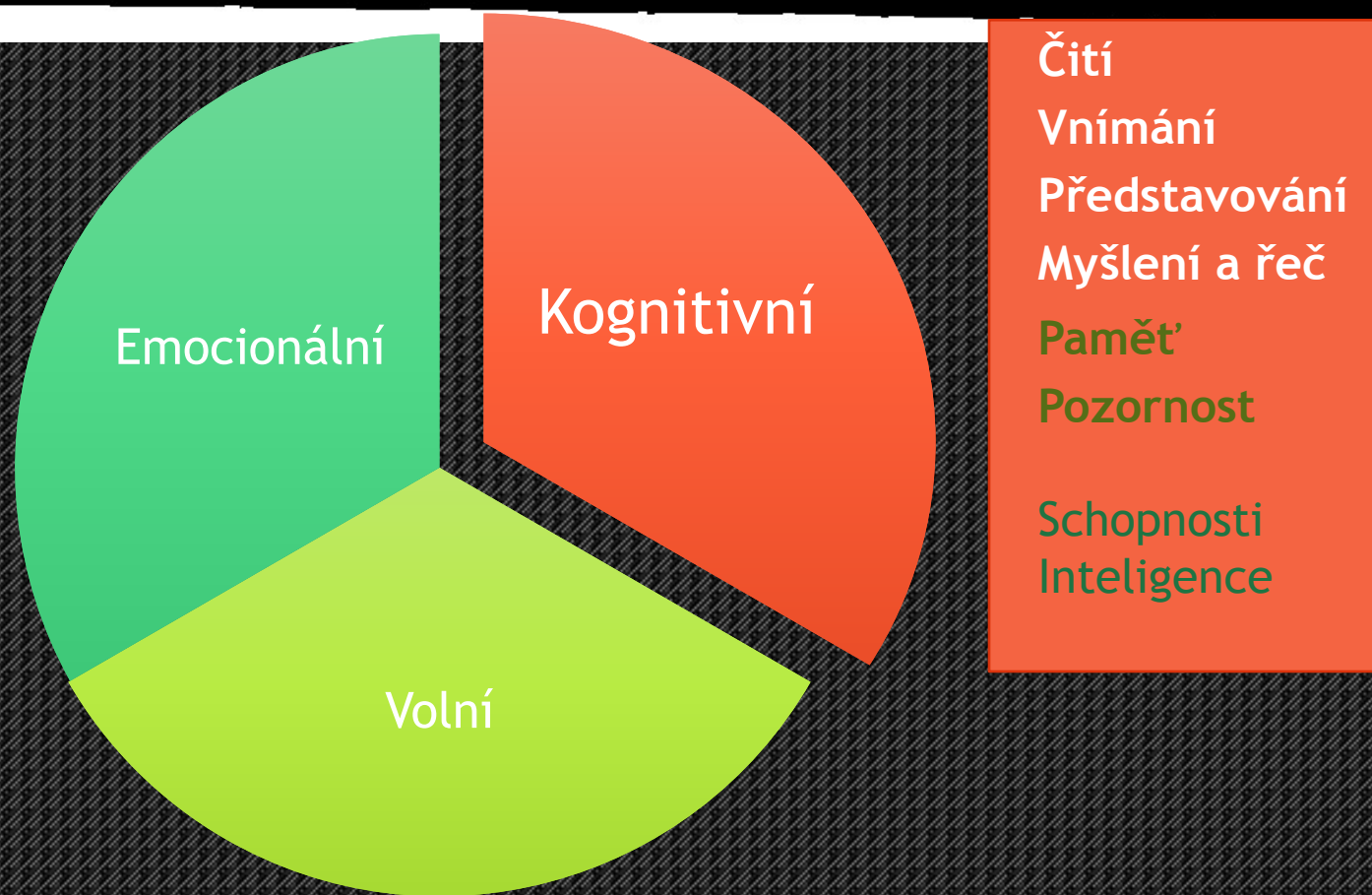
Psychologie osobnosti

- ▶ Definuje osobnost
- ▶ Zabývá se teoriemi
- ▶ Z čeho se skládá
- ▶ Jak funguje
- ▶ Jak ji lze poznat
- ▶ Proč se člověk chová právě takto
- ▶ Jak lze ovlivnit chování člověka

Psychické jevy

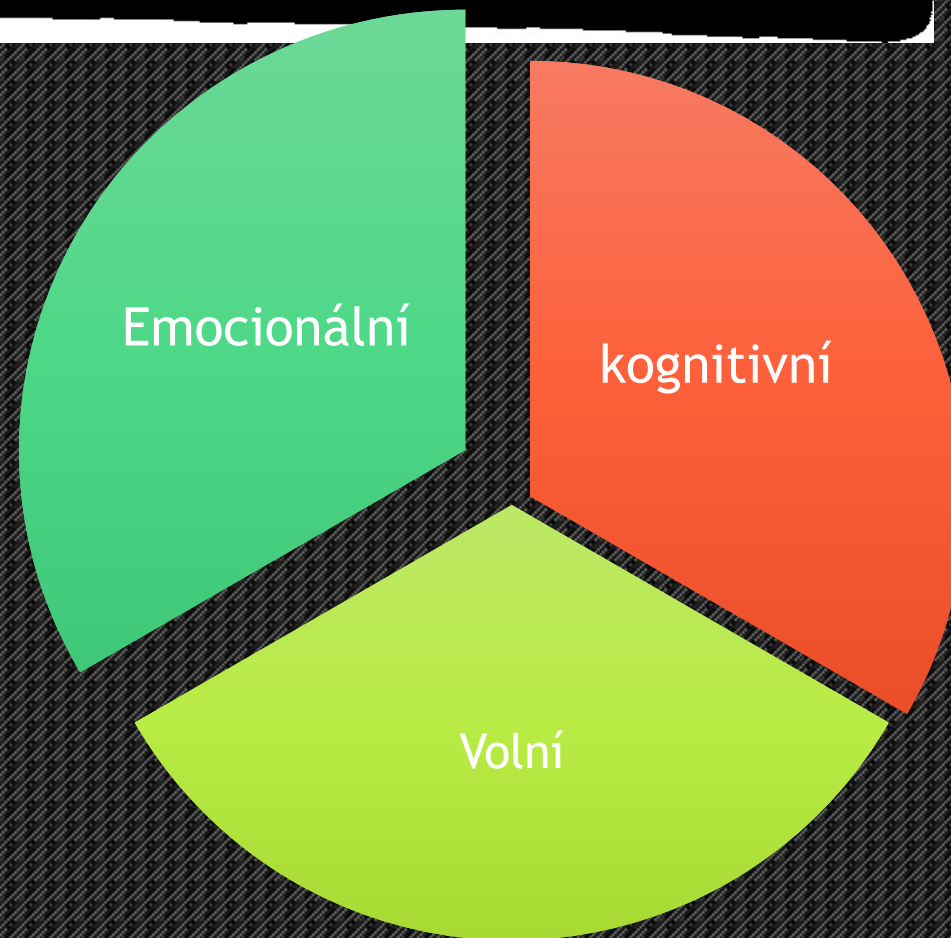
	Kognitivní Poznávací	Emocionální citové	Konativní volní
Procesy	Čítí Vnímání Představování Myšlení a řeč	Emoce City	Vůle
Stavy	Paměť Pozornost	Nálady	Rozhodování
Vlastnosti	Schopnosti Inteligence	Temperament	Charakter

Kognitivní psychické jevy

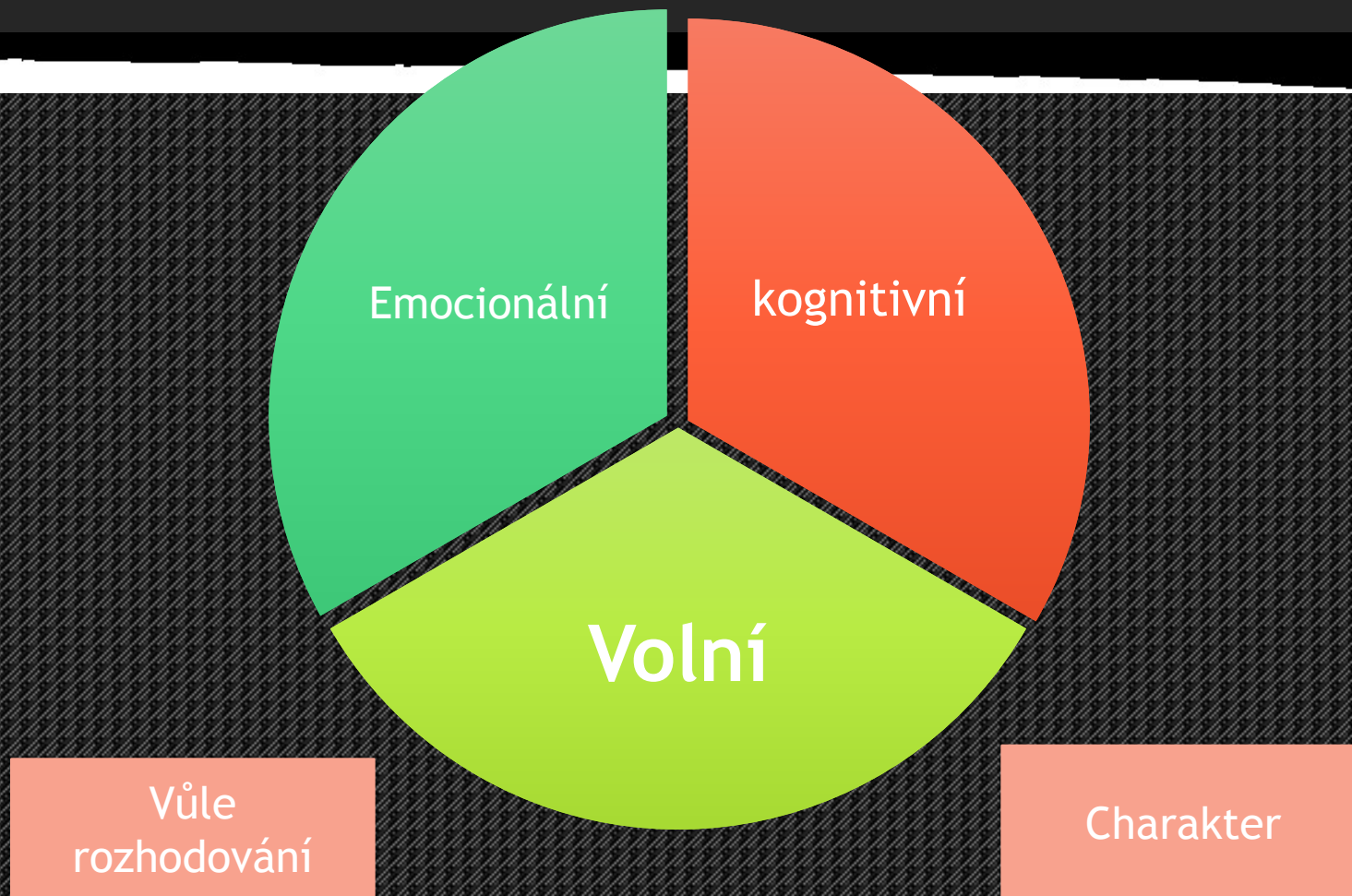
Emocionální psychické jevy

- Emoce
- City
- Nálady
- Temperament

Volní psychické jevy

Psychické jevy

	Kognitivní poznávací	Emocionální citové	Konativní volní
procesy	Čítí Vnímání Představování Myšlení	Emoce City	Vůle
stavy	Paměť Pozornost	Nálady	Rozhodování
vlastnosti	Schopnosti Intelligence	Temperament	Charakter

Vlastnosti osobnosti

- Kognitivní vlastnosti osobnosti - **schopnosti**
- Emocionální vlastnosti osobnosti -
temperament
- Konativní vlastnosti osobnosti -
charakter

Schopnosti

- Jsou kognitivní vlastnosti osobnosti
- **Obecné a trvalé předpoklady** pro získávání vědomostí a dovedností
- Aktuálně se projevují poznávacími procesy
- Jsou předpokladem výkonu
- Vznikají učením na základě **vloh** (biologický vrozený předpoklad pro utváření schopností)
- **Obecné = intelligence**
- **Speciální - umělecké, sportovní, řečnické**

Posuzování schopností - **intelligence IQ**

- Schopnost správně (rychle a přesně vnímat, myslet a reagovat).
Soubor schopností: verbální, neverbální, numerická
- Vrozená - neverbální složka intelligence 80%
- Získaná - naučená, verbální - 20%

Pásma inteligenčního kvocientu

Pásmo IQ	Název	% zastoupení v populaci
Nad 130	Vysoký nadprůměr	2 %
120 – 130	Výrazný nadprůměr	7 %
110 - 120	Lehký nadprůměr	16 %
90 - 110	Průměr	50 %
80 - 90	Lehký podprůměr	16 %
70 – 80	Výrazný podprůměr	7 %
50 - 70	Lehká mentální retardace	} 2 %
35 - 50	Středně těžká mentální retardace	
20 - 35	Těžká mentální retardace	
Pod 20	Hluboká mentální retardace	

Temperament

- **Emocionální psychická vlastnost**
- Soubor vlastností, které se projevují způsobem vzniku, délky trvání, průběhu citových procesů a jejich výrazu
- **80% zděděné:** agresivita, alkoholismus, autismus, deprese, empatie, aktivita, odolnost vůči stresu, tradicionalismus, plachost, slabá vůle, dominance, vzrušivost, vzteklost, orientace na lidi, předměty
- **Co ovlivňuje temperament:** podněty, možnost si hrát, možnost vyjadřovat afekty, přítomnost rodičů, přítomnost dalších dětí, přirozené vyjadřování emocí v rodině, míra kontroly - meze, disciplína
- Částečně se mění i v průběhu vývoje - manifestní, latentní
- **Nesnažte se lidi měnit**

Druhy temperamentů od raných Řeků po dnešní dobu

zdroj				
mytologie	vzduch	ohně	země	voda
Hippokrates	melancholik	cholerik	flegmatik	sangvinik
I.P. Pavlov	slabý	Silný nevyrovnaný pohyblivý	Silný, vyrovnaný, nepohyblivý	Silný, vyrovnaný, pohyblivý
H. Eysenck	Labilní introvert	Labilní extrovert	Stabilní introvert	Stabilní extrovert
Kretschmer	asthenický	atletický	pyknický	
Jung	myslíci	intuitivní	vnímavý	citový
Myers, Briggs	Ex/In	Smyslový/ Intuitivní	Myslíci/Citový	Pozorující/ usuzující
Sociální styly	expresivní	vedoucí	analytický	přátelský
Blanchard	delegující	ovlivňující	účasný	směňující

Charakter

- Nonkognitivní vlastnost osobnosti, která se projevuje v jednání člověka
- Projevuje se ve vztazích člověka ke skutečnosti:
  - **Vztahy k práci, činnosti** - pracovitost, lenost, svědomitost, pečlivost, vytrvalost, odpovědnost
  - **Vztahy k lidem** - uctivost, vulgárnost, věrnost, takt
  - **Vztahy k sobě samému** - lhostejnost, namyšlenost, skromnost, náročnost, sebeláska
  - **Vztahy k věcem** - šetrnost, hrabivost, ohleduplnost, nedbalost, povrchnost
- získaná

Emoce

Emovere = vyrušit, narušit (Machač)

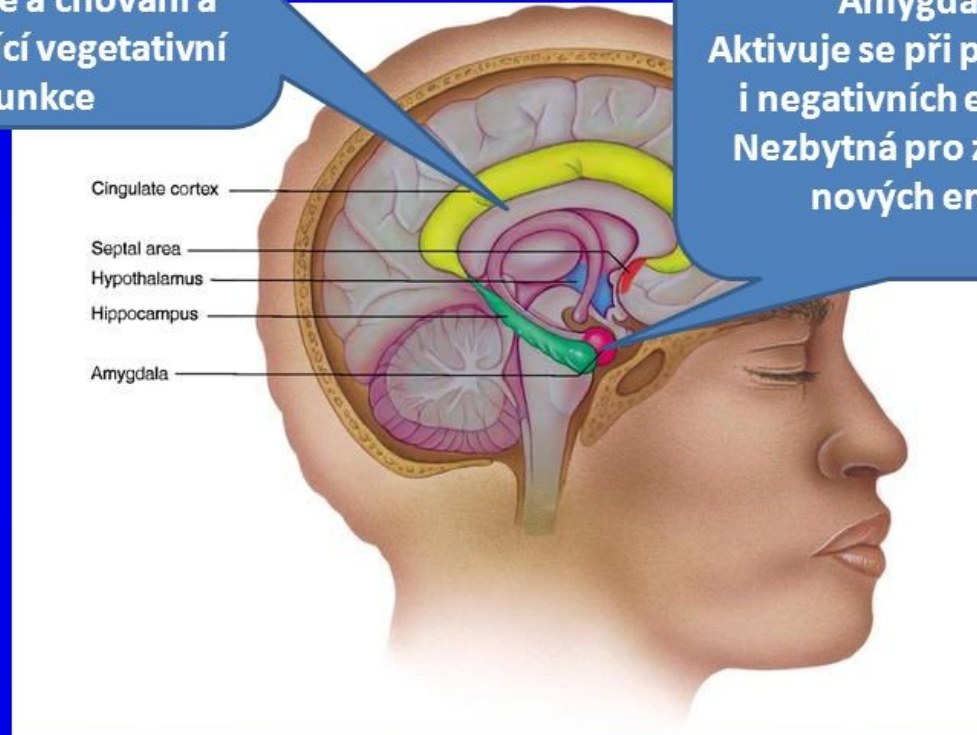
Motio = pohyb - zahrnuje i fyziologickou reakci (Nakonečný)

Teorie a terminologie v oblasti emocí

Emoce

- komplexní psychické jevy;
- obtížné definovat - pro jejich subjektivitu
- fylogeneticky vznikly jako evaluační systém, který měl usnadnit adekvátní reakci na významné podněty z vnějšího a vnitřního prostředí.
- Centrum emocí - limbický systém a amygdala

Limbický systém:
Funkční soubor struktur,
které řídí emoce,
motivace a chování a
související vegetativní
funkce

Amygdala:
Aktivuje se při pozitivních
i negativních emocích;
Nezbytná pro získávání
nových emocí

Emoce

- Emoce je prvním a spontánním citovým vyjádřením
- našeho vztahu ke světu v následujících polaritách:
  - Přitažlivost/odpor**
  - Příjemné/nepříjemné**
  - Napětí/uvolnění**
- které provází fyziologické změny a motorické projevy (mimika, gestikulace)
- jsou to stavy určité pohotovosti a zaměřenosti (např. láska, strach aj.)
- lze u nich zjišťovat **směr**, přibližování či vzdalování, **intenzitu a čas trvání**.

Teorie a terminologie v oblasti emocí

Složky emocí

- subjektivní prožitek, obsahující jak afektivní (libé-nelibé) tak kognitivní hodnocení (významu situace a vlastních možností ji zvládat),
- tělesné změny (spojené se změnami v autonomní a neurální aktivaci),
- emocionální výraz,
- připravenost k jednání (jako stav aktivace i tendence ke specifickému jednání).

Vlastnosti emocí

- Subjektivita - zcela individuální
- Univerzalita - nejsou vázány na specifické smyslové orgány, a proto se jeví obtížná i jejich lokalizace v těle
- Intenzita
- Polarita - radost x smutek, láska x nenávisť
  - stenické - příjemné, dodávají energii
  - astenické - nepříjemné, zpomalují a brzdí
- Ambivalence
- Aktuálnost - neopakovatelnost
- Nakažlivost

Dělení emocí

Podle hierarchie je dělí na:

a) nižší - vyskytují se u lidí i na subhumánní úrovni, jsou spojeny s uspokojováním základních potřeb;

b) vyšší (specificky lidské, podmíněné sociálně) rozlišujeme zde city

● sociální, etické, estetické a intelektuální. Jsou vulnerabilnější než nižší city, směřují mimo osobu k vyšším cílům a zájmům

Dělení emocí

Podle základního přízvuku:

- a) libé
- b) nelibé

Podle vlivu na svého nositele

- a) stenické - mobilizující (hněv, zlost) aktivizují člověka, zvýrazňují energii
- b) astenické - demobilizující (smutek), pasivní emoce, inaktivují člověka

Dělení emocí

○ Podle intenzity a časového průběhu

- a) Afekty
- b) City
- c) Nálady
- d) Vášně

Základní emoce podle Ekmana

- Hněv - reakce na frustraci, zranění, chřepení, nejintenzivnější, vyžaduje největší sebekontrolu
- Strach je vyvolaný určitou jasně danou situací, konkrétní událostí, upozorňuje na riziko, umožňuje předvídat, mívá nejkratší trvání
  - Úzkost - nemá jednoznačný spouštěcí faktor, průběh a konec
  - Fobie - trvalý, neúměrný, iracionální strach
- Radost - vede k uvolnění a snižuje práh ostražitosti, v literatuře se objevuje 17x méně, má různě dlouhé trvání a intenzitu
- Smutek - reakce na zklamání, ztrátu, nedostatek, odmítnutí, má nejdelší trvání
- Stud - je reakcí na osobní nedokonalost, často nemá konkrétní podnět, blízký emoci strachu
- Překvapení

Nálady

- citové stavy slabé intenzity a dlouhého trvání
- Vytvářejí určité „pozadí“, na němž se jako „figura“ odlišují jednotlivé kvality prožívání
- nostalgie (teskná touha), splín (pocit životní únavy), skleslost (sklíčenost), rozmrzelost, útočnost, podrážděnost a další

Vášně

- Silné citové vztahy
- „silný citový vztah ovládající člověka“.
- Významně ovlivňují myšlení a činnost člověka, např. vášeň sběratelská, cestovatelská aj.
- jsou spjaté s hodnotovým systémem jedince a projevují se velmi intenzivně a dlouhodobě)

Afekty

afficere - ovlivnit

- náhlé krátkodobé citové reakce vysoké intenzity, jsou to emoce v užším slova smyslu mající negativní vliv na regulaci činnosti a chování jedince.
- U afektů jsou silně nápadné změny v motorice, verbálním projevu a vegetativních funkcích.
- afektivita = pohotovost k emočním reakcím

Vyšší city

- citové stavy, které vyplývají z prožívání hodnot
- Dělíme je na vyšší city
  - kognitivní (intelektuální),
  - mravní,
  - sociální
  - estetické.
- souvisí s charakterem, jehož profil je vyjádřením hierarchie hodnot, v němž jsou vyšší city úzce spjaty se světovým názorem.
- V jejich formování se uplatňují individuální zážitky, ale i vlivy výchovy a vzdělávání.